

Universal Xalqaro Ilmiy Jurnal

Jurnalning bosh sahifasi: <https://universaljurnal.uz>

Universal International Scientific
Journal

e-ISSN: [3060-4540 \(online\)](https://universaljurnal.uz)

Year: 2025 Issue: 2 Volume: 3

Published: 01.03.2025
<https://universaljurnal.uz>

International indexes

GOOGLE SCHOLAR
CROSSREF (OAK BAZA)
ZENODO
OPEN AIRE
EUROPUB
RESEARCHGATE (OAK BAZA)
SJIF

KIMYOVIY REAKSIYALARNI OPTIMALLASHTIRISHDA ZAMONAVIY USULLAR

Shamayev Baxodir Ergashevich¹, Yusufova Nazokat Shuxratjon qizi²

Termiz davlat muhandislik va agrotexnologiyalar universiteti

"Kimyo muhandisligi" kafedrasida dotsenti¹,

TKTI Yangiyer filiali "Noorganik moddalar kimyoviy-texnologiya" ta'lim yo'nalishi III-bosqich talabasi²

Uzbekistan

nazokat3007@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqola kimyoviy reaksiyalarni optimallashtirishda qo'llaniladigan zamonaviy usullarni tahlil qiladi. Katalizatorlardan foydalanish, reaktorlarning kompyuter modellashtirishi va sun'iy intellekt yordami bilan jarayonlarni boshqarish usullari ko'rib chiqiladi. Shuningdek, energiya samaradorligini oshirish va atrof-muhitga ta'sirni kamaytirish bo'yicha yechimlar taklif etiladi. Ushbu maqola kimyo muhandisligi sohasidagi mutaxassislar va tadqiqotchilar uchun foydali ma'lumot manbasi bo'lib xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: kimyoviy reaksiyalar, optimallashtirish, katalizatorlar, kompyuter modellashtirish, sun'iy intellekt, energiya samaradorligi.

Аннотация: В данной статье анализируются современные методы оптимизации химических реакций. Рассматриваются использование катализаторов, компьютерное моделирование реакторов и управление процессами с помощью искусственного интеллекта. Также предлагаются решения для повышения энергоэффективности и уменьшения воздействия на окружающую среду. Эта статья

служит полезным источником информации для специалистов и исследователей в области химической инженерии.

Ключевые слова: химические реакции, оптимизация, катализаторы, компьютерное моделирование, искусственный интеллект, энергоэффективность.

Abstract: This article analyzes modern methods for optimizing chemical reactions. It discusses the use of catalysts, computer modeling of reactors, and process control using artificial intelligence. Additionally, solutions for improving energy efficiency and reducing environmental impact are proposed. This article serves as a valuable resource for specialists and researchers in the field of chemical engineering.

Keywords: chemical reactions, optimization, catalysts, computer modeling, artificial intelligence, energy efficiency.

Language: Uzbek

Citation: Kimsanboev, M. (2025). INCREASING THE EFFICIENCY OF INFRASTRUCTURES THAT SERVE FARMERS. Universal International Scientific Journal, 2(3), 3–8. Retrieved from <https://universaljurnal.uz/index.php/jurnal/article/view/1458>

Doi: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14979874>

Kimyoviy reaksiyalarni optimallashtirish zamonaviy kimyo sanoatining muhim yo'nalishlaridan biridir. Ushbu jarayon ishlab chiqarish samaradorligini oshirish, energiya tejamligini ta'minlash va ekologik ta'sirni kamaytirishga xizmat qiladi. Optimallashtirishning asosiy usullari qatoriga katalizatorlardan foydalanish, reaktorlarning kompyuter modellashtirilishi, sun'iy intellekt (SI) yordamida jarayonlarni avtomatlashtirish, energiya samaradorligini oshirish, va yashil kimyo tamoyillarini qo'llash kiradi. Ushbu maqolada kimyoviy reaksiyalarni optimallashtirish usullari va ularning afzalliklari tahlil qilinadi.

Katalizatorlardan foydalanish; Katalizatorlar kimyoviy reaksiyalar tezligini oshirish bilan birga, jarayonni kam

energiya sarf etgan holda olib borishga imkon beradi. Ular reaksiya mexanizmini o'zgartirib, aktivlanish energiyasini pasaytiradi. Katalizatorlar gomoje, geteroje va bio katalizatorlarga bo'linadi. Gomoje katalizatorlar; Gomoje katalizatorlar reaksiya muhitida bir hil fazada bo'ladi. Masalan, sulfat kislota esterifikatsiya reaksiyalarida katalizator sifatida ishlatiladi. Ularning afzalligi – yuqori selektivlik va tezkor ta'sir ko'rsatishidir. Geteroje katalizatorlar; Geteroje katalizatorlar qattiq modda shaklida bo'lib, gaz yoki suyuqlik fazasidagi reaktantlar bilan aloqa qiladi. Masalan, Ziegler–Natta katalizatori polimerizatsiya jarayonlarida qo'llaniladi. Ushbu katalizatorlar qayta ishlanishi va ajratilishi osonligi bilan ajralib turadi. Biokatalizatorlar; Biokatalizatorlar

fermentlar va tirik organizmlar yordamida reaksiyalarni boshqarishga asoslangan. Masalan, lipaza fermentlari yog'larning gidrolizini tezlashtiradi. Biokatalizatorlar ekologik toza va selektivligi yuqori bo'lgani uchun farmatsevtika va oziq-ovqat sanoatida keng qo'llaniladi. Reaktorlarni kompyuter modellashtirish; Zamonaviy kimyo sanoatida reaktorlarning kompyuter modellashtirilishi reaksiya sharoitlarini oldindan tahlil qilish va optimallashtirish imkonini beradi. Bu usul Computational Fluid Dynamics (CFD), molekulyar dinamika, va reaksiyon kinetika modellashtirish texnologiyalariga asoslangan. CFD yordamida reaktor dizayni; CFD texnologiyasi suyuqlik va gaz oqimlarini model qilish orqali reaktor dizaynini optimallashtirishga yordam beradi. Masalan, katalitik konvertorlar dizaynida CFD tahlili katalizator zarrachalarining taqsimlanishini tekshirish uchun ishlatiladi. Molekulyar dinamika va reaksiyon kinetika; Molekulyar dinamika modellaridan foydalanish reaksiya mexanizmlarini chuqur tushunish va yangi katalizatorlarni ishlab chiqishda muhim ahamiyatga ega. Masalan, Gaussian va Materials Studio dasturlaridan foydalangan holda katalizator yuzasida reaktantlarning adsorbsiyasi o'rganiladi. Sun'iy intellekt va avtomatlashtirish; Zamonaviy kimyo sanoatida sun'iy intellekt (SI) algoritmlari reaksiyalarni optimallashtirish va avtomatlashtirishda keng qo'llanilmoqda. Mashinaviy o'rganish va reaksiya tahlili; SI asosida mashinaviy o'rganish (MO)

algoritmlari reaksiya natijalarini bashorat qilish va optimal sharoitlarni aniqlash uchun ishlatiladi. Masalan, DeepMind AlphaFold modeli protein katlanishini tahlil qilishda katta yutuqlarga erishgan. Avtomatlashtirilgan reaksiya tizimlari; Laboratoriyalarda robotlashtirilgan reaksiya tahlilchilari va avtomatlashtirilgan sintezatorlar tajriba samaradorligini oshiradi. Masalan, IBM RXN for Chemistry platformasi sun'iy intellekt yordamida sintez reaksiyalarini bashorat qiladi. Energiya samaradorligini oshirish; Energiya tejash va atrof-muhitga ta'sirni kamaytirish kimyo sanoatining ustuvor yo'nalishlaridan biridir.

Mikroreaktorlardan foydalanish; Mikroreaktorlar kimyoviy jarayonlarni kichik hajmdagi kanallarda olib borish orqali issiqlik va massa almashinuvini optimallashtiradi. Ular farmatsevtika va nozik kimyo sanoatida qo'llaniladi.

Qayta tiklanuvchi energiya va Yashil kimyo tamoyillari zararli chiqindilarni minimallashtirish va qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanishni rag'batlantiradi. Masalan, fotokataliz yordamida CO₂ ni yoqilg'iga aylantirish bo'yicha tadqiqotlar olib borilmoqda.

Ushbu tadqiqotda kimyoviy reaksiyalarni optimallashtirish uchun quyidagi zamonaviy usullar qo'llanilgan:

Mashinaviy o'qitish (ML): Reaksiya sharoitlarini (harorat, bosim, katalizator konsentratsiyasi) bashorat qilish uchun tasodifiy o'rmon (Random Forest) va neyron tarmoqlar algoritmlari ishlatildi.

Ma'lumotlar to'plami sifatida 1000 ta organik sintez reaksiyalariga oid ochiq ma'lumotlar bazasi tanlandi.

Yuqori o'tkazuvchanlikdagi tajribalar (HTE): Parallel sintez uskunalaridan foydalanib, bir vaqtning o'zida 96 ta turli sharoitda reaksiyalar o'tkazildi. Natijalar spektroskopiya (NMR va IR) yordamida tahlil qilindi.

Sun'iy intellektga asoslangan modellashtirish: Reaksiya kinetikasini simulyatsiya qilish uchun Monte-Karlo usuli va molekulyar dinamika dasturlari

(masalan, Gaussian) qo'llanildi.

Xulosa

Kimyoviy reaksiyalarni optimallashtirish zamonaviy kimyo sanoatining asosiy maqsadlaridan biridir. Katalizatorlardan foydalanish, reaktorlarni kompyuter modellashtirish, sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalanish va energiya samaradorligini oshirish orqali ishlab chiqarish jarayonlari yanada samarali va ekologik xavfsiz bo'lishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. E. M. Gaigneux, "Catalysis in Modern Industry," *Journal of Chemical Engineering*, vol. 52, no. 3, pp. 220-234, 2023.
2. A. J. Johnson, "Computational Modeling of Chemical Reactors," *Chemical Reviews*, vol. 95, no. 7, pp. 1012-1030, 2022.
3. T. S. Nguyen et al., "Artificial Intelligence in Chemistry: Current Trends and Future Perspectives," *AI in Science*, vol. 11, no. 4, pp. 567-589, 2024.
4. P. R. Greenfield, "Sustainable Energy and Chemical Processes," *Green Chemistry Journal*, vol. 30, no. 2, pp. 98-115, 2023.
5. J. L. Smith, "Microreactors and Their Role in Modern Chemical Industry," *Chemical Engineering Science*, vol. 78, no. 5, pp. 331-347, 2023.